

Ramūnas Kondratas: „Mes norėjome grįžti ir kaip nors Lietuvai padėti“

Ilona STRUMICKIENĖ

Pristatome mokslo istoriko, visuomenininko, ilgamečio Vilniaus universiteto muziejaus direktoriaus, filantropo dr. Ramūno Kondrato grįžimo istoriją.

Tėvų pasakojimai apie gyvenimą nepriklausomoje Lietuvoje, lituanistinis ugdymas, įsijungimas į išeivijos organizacijas lėmė, kad Lietuva ir lietuviškumas tapo neapsiejama pašnekovo tapatybės dalimi, lėmusia ne tik norą pažinti savo tėvų žemę, bet ir prisidėti prie jos gerovės kūrimo. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas 1990 m. kovo 11-ąją sudarė tam palankias sąlygas. Jau nuo pirmųjų nepriklausomybės metų R. Kondratas bent kartą per metus, o kartais ir dažniau, darbo reikalais atvykdavo į Lietuvą, rūpinosi Lietuvos mokslo ir farmacijos istorikus supažindinti su naujausiais mokslo pasiekimais, muziejininkystės tendencijomis, įvesdinti Lietuvos mokslininkus į tarptautinius tyrėjų tinklus. Šią veiklą pašnekovas tęsė ir sugrįžęs į Lietuvą.

Gal galėtumėte pasakoti savo šeimos pasitraukimo iš Lietuvos istoriją?

Mano būsimi tėveliai, Boleslovas Kondratavičius (vėliau Balys Kondratas^[1]) ir Elena (Alena) Binkytė, įmonės sunkvežimiu pasitraukė iš Lietuvos 1944 m. liepos mėnesį. Baliui tuo metu buvo 25 m., o Alenai – 22 m. Kartu važiavo Alenos tėtis (Antanas Binkis), mama (Marija Jakubauskaitė- Binkienė), sesuo (Jadvyga Švažienė), dar dvi šeimos ir vairuotojas. Lietuvos sieną kirto per Kybartus ir 12 dienų važiavo iki Zalcburgo (Salzburg) Austrijoje. Sunkvežimis buvo malkom

kūrenamas ir dėl to vokiečiai jo nekonfiskavo.

Pabėgėlių stovykla buvo įkurta Maria Plain kaime, netoli į šiaurę nuo Zalcburgo miesto. Gauti maisto korteles reikėjo dirbti. Balys dezinfekavo pastatus, o Alena dirbo skalbykloje – gaudavo CARE paketus. Ten išgyveno apie 8 mėnesius. 1945 m. kovo gale *Raudonoji armija* įžengė į Austrijos teritoriją ir balandžio 13-tą užėmė Vieną. Balys su Alena ir jos šeima nutarė trauktis toliau į Vakarų, į Vokietiją.

Pirma apsigyveno pas ūkininką Benedikt Hauber, Scheffau kaime netoli Lindau miestelio ir Bodeno ežero (vok. Bodensee) – pietų Vokietijoje (Badeno-Viurtembergo žemėje), šalia Šveicarijos ir Austrijos, prancūzų okupacijos zonoje. Ten sulaukė karo pabaigos. Tėveliai susituokė 1946 m. birželio 23-čią dieną Austrijoje mažame Batschuns kaimelyje netoli Bregenz miesto prie Bodeno ežero. Aš gimiau Vokietijoje 1948 m. liepos 27-tą dieną Weiler miestelio ligoninėje. Sesuo Sigita Kondrataitė-Naujokaitienė gimė 1950 m. vasario 27-tą dieną Zell am Harmersbach miestelyje.

Tėvas negalėjo išlaikyti šeimos gyvendamas pas ūkininkus ir pradėjo ieškoti darbo. Įsidarbino 1949 m. Tarptautinės pabėgėlių organizacijos IRO (International Refugee Organization) sandeliuose Haslach miestelyje. Organizacija pradėjo veikti metais anksčiau ir buvo dalis Jungtinių Tautų pagalbos ir atkūrimo administracijos (UNRRA). Tėtis ten išdirbo iki 1951 m. Buvo pranešta, kad IRO užsidarys kitais metais (baigė savo veiklą 1952 m.), tad kilo klausimas kaip toliau pragyventi? Giminių ar *sponsorų* JAV neturėjome. Kanada priėmė daugiausiai jaunos vyrus miškams kirsti ir šachtose dirbti. Mamos tėveliai buvo senyvi, ypač senelis. Jam jau buvo 83 m. Australija priėmė visus, tad pradėjome sudarinėti dokumentus ten vykti. Per tą laiką, sesers Sigitos krikštatėvis Algis Daukša, kuris anksčiau nuvyko į JAV, surado mums *sponsorų* Naujojo Džersio (New Jersey) valstijoje ir mes galėjome ruoštis į JAV.

Mes išplaukėm iš Bremerhaveno uosto 1951 m. gruodžio 23 d. su Amerikos kariniu transporto laivu USS General A.W. Greely. Oras buvo labai audringas ir daug kas sirgo jūros liga. Mama labai sirgo, nieko negalėjo valgyti. Tėtis dirbo kaip laivo policininkas. Naujus metus sutikome laive. Atplaukėme į Niujorką (New York) 1952 m. sausio 10 d. Mus sutiko Algis Daukša ir BALF[2] atstovas. Aš buvau pustrėčių metų, o Sigita beveik dviejų. Taip ir pradėjome savo gyvenimą JAV.

Kas Jums tuo metu buvo Lietuva? Ar girdėjote savo artimuosius svajojant, galvojant apie grįžimą?

Lietuva buvo mūsų tėvų sukurtas kraštas. Ten jie gimė. Ten jie praleido gražią jaunystę. Mamytė sakydavo: „Gražus jaunimo gyvenimas – buvo labai smagu.“ Jauni ir išimylėję Lietuvą ne savo noru ją paliko. Tad ir atsiminimai buvo gražūs. Apie tą gražią Lietuvą mes ir girdėjom. Mama nuo 1939 m. dirbo didelėje farmacijos pramonės Kaune GerMaPo[3] didmeninės prekybos sandėlyje kaip kasininkė. Tėtis Vilniuje buvo įkūręs chemijos įmonę, kuri vokiečių okupacijos metais gamino batų tepalą ir kosmetiką. Karo metu nelengva buvo išigyti žaliavų, tokių kaip parafinas, tai tėtis jų ieškodavo farmacijos įmonėse. Viena iš jų buvo GerMaPo Kaune. Ten ir susipažino su žavia kasininke ir 1942 m. prasidėjo jų draugystė.

Vokiečiai pradėjo pralaimėti karą. Rusų frontas artėjo prie Vilniaus. Lenkų *Armija Krajova*[4] pradėjo siausti – įvyko susišaudymas prie tėčio įmonės (kurioje daugiausiai dirbo lenkai), o po jo – vokiečių kerštas. Tėtis su partneriu nutarė įmonę likviduoti ir trauktis į Vakarų.

Tėvai išvažiuodami tikrai nemanė, kad tai ant visados. Jie galvojo kad greit grįš, kad Amerika išvarys rusus ir išlaisvins Lietuvą. Gal dar turėjo šiek tiek tokios vilties pirmais metais po karo kol Jaltos konferencijos[5] nutarimai dar nebuvo aiškūs. Mama mums vaikams nuolat sakydavo, kad Lietuva yra mūsų Tėvynė, kad mes esame europiečiai. Amerika mus priėmė, esame čia svečiai ir turime tinkamai elgtis – būti mandagūs, gerbti įstatymus ir papročius, gerai mokytis ir sunkiai dirbti. Visada sakydavo, kad Lietuva rusų okupuota ir rusinama, kad reikia išlaikyti lietuviškumą, kovoti už Lietuvos laisvę. Taipogi sakydavo, kad kaip užsieniečiai nemokantys gerai anglų kalbos mes mokykloje turime ypač pasistengti ir dirbti, kad būtume gerai įvertinti, gautume gerus pažymius.

Aš atėjau į pirmą klasę nemokėdamas anglų kalbos – tai buvo katalikiška mokykla Our Lady of Lourdes, Patersono mieste, Naujojo Džersio valstijoje. Pirmąją dieną bandžiau pabėgti iš mokyklos, nes nieko nesupratau ir nežinojau, ką turėčiau veikti, bet seselė[6] greit pačiupo už pakarpos ir grąžino atgal. Greit pramokau kalbos ir po to mokslas labai gerai sekėsi.

Jaunystėje daugiausiai apie Lietuvą sužinojau iš tėvų – jų pasakojimų ir atsiminimų. Kai tėvai susitikdavo su draugais baliuose, tai daugiausiai kalbėdavo

apie gyvenimą Lietuvoje. Aš su sesute kur nors po stalu ar kampe klausydavomės. Nebuvo lengva suprasti. Tėtis gimė ir augo Šančiuose, buvo geras sportininkas ir su savo draugais daugiausiai apie sportą ir kalbėdavo. Šančių *chebra* turėjo savo žargoną ir pravardes – „bulka“, „slavka“, „radaras“, „juja“, „bolis“. Vėliau sužinojau, kad vienas iš tėvo draugų buvo kuru ligos atradėjas dr. Vaclovas (Vin) Zigas[7], kitas – poetas Eduardas Mieželaitis[8].

Patersone, kur gyvenome nuo 1954 m. iki 1959 m., buvo nemaža lietuvių kolonija: lietuviška Šv. Kazimiero parapija, Lietuvių piliečių klubas, veikė Lietuvių bendruomenė ir Amerikos lietuvių susivienijimo[9] kuopa (tėtis abiejom organizacijom vienu laiku pirmininkavo) ir šeštadieninė mokykla, kurioje dėstė tokie žymūs pedagogai kaip Antanas Masionis[10] ir Vaclovas Čižiūnas[11]. Per penkerius metus šiek tiek pramokau lietuvių kalbos gramatikos, istorijos ir geografijos.

Abu tėveliai įsidarbino didelėje farmacijos bendrovėje Pfizer, Inc., kuri 1960 m. atidarė naujas medicinos tyrimų laboratorijas Grotono mieste, Konektikuto (Connecticut) valstijoje (JAV Rytų pakrantėje). Mums teko kraustyti. Apsigyvenom Waterford miestelyje kitoje Thames upės pusėje nuo Grotono ir šalia Naujojo Londono (New London) miesto. Lietuvių ten buvo labai mažai – tik tie, kurie dirbo Pfizeryje arba povandeninių laivų gamykloje General Dynamics Electric Boat Division, taipogi Grotone. Nebuvo ir šeštadieninės mokyklos. Taip baigėsi mano „formalus“ lituanistinis išsilavinimas. Namuose kalbėdavome tik lietuviškai. Mūsų močiutė, kuri gyveno su mumis, niekad nepramoko anglų kalbos. Skaitydavau lietuviškas knygas: pvz., V. Pietario „Algimantas“ ir H. Senkevičiaus „Kryžiuočiai“. Tėvai prirašė mus prie lietuvių skautų. Važiuodavom į sueigas Hartforde ir stovyklas Masačusetso (Massachusetts) valstijoje – Camp Child. Tėvai taipogi mus veždavo į lietuviškus renginius Maironio parke Šriusburio (Shrewsbury) miestelyje, Masačusetso valstijoje. Taip ir palaikydavom ryšį su lietuvybe kol nepradėjau studijų universitete, kur susipažinau su Lietuvių jaunimo sąjungos ir *Santaros-Šviesos*[12] veiklomis.

Ar sovietinės okupacijos metais palaikėte ryšius su giminėmis Lietuvoje? Turiu omenyje laiškus, siuntinius, keliones?

Kai tėveliai išvyko iš Lietuvos, išvyko visa mamos šeima – tėvai ir sesuo – o tėčio šeima liko. Tuo metų gyvi buvo tik tėčio mama Magdalena Gudauskaitė-Kondratavičienė ir jaunesnysis brolis Valentinas. Tėvas Ipolitas Kondratavičius

mirė 1939 m. Jie gyveno Šančiuose. Kai tėtis atvažiavo su savo įmonės sunkvežimiu jų pasiimti, Valentino nebuvo namuose. Magdalena atsisakė važiuoti be jaunesnio sūnaus. Taip jie ir liko. Jeigu manytų, kad ilgam ar nuolat išvyksta, tai gal likimai būtų kitaip susiklostę.

Pirmą laišką iš Lietuvos gavome 1957 m. – chruščiovinio „atšilimo“ pradžioje. Tą laišką gerai prisimenu. Gyvenom Patersone. Aš grojau akordeonu svetainėje ir tėveliai klausėsi sėdėdami ant sofos. Tėtis atplėšė laišką ir pradėjo verkti – tai pirmą sykį (gal ir paskutinį) mačiau tėtį verkiantį. Laiškas pranešė apie tėvelio mamytės (mano močiutės Magdalenos) mirtį, buvo įdėta laidotuvių nuotraukų. Taip prasidėjo susirašinėjimas su dėde Valentinu, jo žmona Natalija Markevičiūte ir vaikais Dariumi bei Solveiga. Tėtis siuntė daug siuntinių, Jis kruopščiai sudarydavo kiekvienos siuntos sąrašą ir parašydavo laišką. Dėdė gavęs siuntą atrašydavo. Per šį susirašinėjimą sužinodavom šiek tiek apie buitinį gyvenimą, žmonių nuotaikas tuo metu Lietuvoje. Laiškai dabar saugomi šeimos archyve.

Aš susipažinau su dėde ir jo šeima bei antros eilės pusbroliais kai stažavausi Lietuvoje 1972–73 m. Dėdė per sovietmetį aplankė mus du kartus – pirmą sykį vienas, o antrą sykį su žmona Natalija. Tėveliai su Sigita aplankė okupuotą Lietuvą 1984 metais. Mano sūnus Vidmantas lankė vasaros lietuvių kalbos kursus Vilniaus universitete 1989 metais.

Papasakokite, kokie liko išpūdžiai iš tos stažuotės Lietuvoje 1972-1973 m.:

Visus aukštuosius mokslus išėjau Harvardo universitete. Bakalauro laipsnį iš gamtos mokslų ir istorijos įsigijau 1970 m., magistro laipsnį iš mokslo istorijos 1972 m. ir doktoratą (Ph.D.) iš mokslo istorijos 1977 m. Disertacijai pasirinkau temą apie klinikinės medicinos vystymąsi XVIII-XIX a. Europoje, ypač domino profesorių Johann Peterio[13] ir Jozefo Frankų[14] veikla Vilniaus universitete. Medžiagos disertacijai buvo daug. Frankai paliko apie 3,5 tūkst. puslapių atsiminimų prancūzų kalba, kurie buvo saugomi Vilniaus universiteto bibliotekos Retų rankraščių skyriuje. Kaip prie jų priėti?

Toks sutapimas, kad 1972 m. tuometinis Vilniaus universiteto rektorius prof. Jonas Kubilius[15] pasiuntė užsienio lietuviams kvietimą atvykti stažuotis į Vilniaus universitetą. Tam turėjau prestižinę Amerikos stipendiją: 1971–1974 m. buvau Josiah Macy, Jr. Fellow in the History of Medicine and the Biological

Sciences. Išpildžiau visus reikiamus dokumentus ir nusiunčiau į Vilnių, bet atsakymo nesulaukiau. Laimei, žmonos pusseserė Jūratė Makauskaitė-Danienė gyveno Vilniuje ir turėjo sąlygas mus iškviešti (buvo toks reikalavimas – jeigu nori iškviešti, turi turėti pakankamą gyvenamąjį plotą). Į Vilnių 1972 m. rudenį atvažiavom trise – žmona Skirmantė[16], vienerių metų sūnus Vidmantas ir aš. Reikalus su universitetu greitai susitvarkiau (arba „apiforminau“, kaip tada buvo sakoma) ir pradėjau tyrimo darbą. Niekas man nepasakė, kodėl į mano prašymą nebuvo atsakyta, bet aš spėju, kad tai susiję su Romo Kalantos[17] susideginimu, kuris įvyko 1972 m. gegužės 14 d. Kalanta susidegino Kauno miesto sode, prie Muzikinio teatro, protestuodamas prieš sovietinį režimą. Kilo masinės demonstracijos, smurtas ir areštai. Sovietams nereikėjo, kad čia maišytųsi užsieniečiai ir viską matytų. Iškvietimas buvo trims mėnesiams. Gyvenome bute naujame Vilniaus rajone – Lazdynuose. Vėliau pratęsiau stažuotę dar trims mėnesiams. Tada tapom universiteto svečiais, gavau stipendiją ir gyvenom universiteto bendrabutyje Čiurlionio gatvėje.

Atvykom į Lietuvą brežnevinės stagnacijos laiku. Viskas man atrodė pilka ir niūru. Buvau pratęs Amerikoje parduotuvių, restoranų ir kavinių vitrinose matyti reklamų ir daug šviesų – čia buvo tik paprasti pavadinimai, daug užrašų rusų kalba, kurios nesupratau. Viešame transporte ir parduotuvėse daugiausiai girdėjosi rusų kalba. Žmonės vienas kitu nepasitikėjo, net ir giminės. Vietiniams su užsieniečiais buvo rizikinga susitikti, nes saugumas užsieniečius sekdamo ir užfiksuodavo su kuo jie susitikinėja, bandydavo sužinoti apie ką kalbėdavo. Tokia pati atmosfera buvo ir universitete. Aš beveik visą darbo laiką praleisdavau bibliotekos retų rankraščių skyriuje skaitydamas Frankų atsiminimus. Man daug padėjo bibliotekininkas Vytautas Bogušis[18] ir bibliotekos direktorius Jurgis Tornau[19]. Jie buvo tikri Lietuvos patriotai. Neteko bendrauti su daugeliu akademikų, išskyrus gydytoju anatomu ir antropologu Gintautu Česniumi[20] bei gydytoju parazitologu ir medicinos istoriku Stasiu Biziulevičiumi[21]. Nemažai bendravome su žmonos Skirmos plačia gimine. Gavau leidimą sykį nuvažiuoti į Kauną ir susitikti su savo gimine. Šiek tiek bendravome ir su įvairiais sutiktais meno ir mokslo žmonėmis, kurie negalėjo viešai laisvai veikti: su žygeiviais ir pagonimis, kurie domėjosi ir rinko lietuvišką folklorą ir susirinkdavo dainuoti, tarp jų Veronika Povilionienė[22]; su dailininkais Vildžiūnais[23] ir jų draugais, kurie susitikdavo Jeruzalėje; su režisieriumi Jonu Jurašu[24]; su rašytojais, aktoriais ir senais vilniečiais kurie rinkdavosi pas rašytoją Aldoną Liobytę[25]. Šituose susibūrimuose galėjome laisviau kalbėti ir daugiau sužinoti apie tikrą padėtį

Lietuvoje. Atvežėm ir padalinom „uždraustos“ spaudos. Aš dar dažnai treniruočiau su Vilniaus „Statybos“ krepšinio komanda ir žaisdavau su jų dubleriais.

Turbūt po 1972-1973 m. buvo ir daugiau vizitų Lietuvoje? Gal galėtumėte pasidalinti savo patirtimis?

Daugiau vizitų į okupuotą Lietuvą nebuvo. Vėl pradėjau važiuoti į Lietuvą po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. Nuo 1991 m. iki atvykimo nuolatiniam gyvenimui 2008 m., į Lietuvą atvažiuodavau beveik kasmet, kartais – du sykius į metus, daugiausiai darbo reikalais. Amerikoje 31 metus išdirbau Smitsono institucijos (Smithsonian Institution) Nacionaliniame istorijos muziejuje (National Museum of American History) Vašingtone, Medicinos mokslų skyriaus kuratoriumi. Daugiausiai kuravau nacionalines farmacijos ir sveikatos apsaugos kolekcijas. Labai aktyviai dalyvavau daugelio mokslo draugijų veiklose, keletą jų padėjau įkurti.

Nuo 1995 m. intensyviau pradėjau bendrauti su Europos medicinos istorijos muziejų bendrija (European Association of Museums of the History of Medical Sciences), kuri kas du metus organizuodavo tarptautinius kongresus. Muziejininkams iš Rytų, naujai atsikūrusių valstybių iš buvusios Sovietų Sąjungos buvo sunku dalyvauti šiuose kongresuose, nes jų žinios apie šiuolaikinę muziejininkystę, po 50 ar daugiau metų atskirties nuo Vakarų, buvo skurdžios. Dėl to Europos medicinos istorijos muziejų bendrija 1993 m. pradėjo kas du metus (tarp kongresų) organizuoti darbinius seminarus (workshops) padėti kolegoms iš Rytų pasivyti. Seminaruose dalyvaudavo apie 30 dalyvių – 15 iš Rytų ir 15 iš Vakarų. Kiekvienas seminaras turėjo specifinę temą ir vykdavo vis kitame muziejuje Rytuose. Taip kolegos iš Rytų galėjo pasisemti naujausių muziejininkystės žinių iš Vakarų, o vakariečiai galėjo susipažinti su nematytom, bet labai įdomiom ir vertingom kolekcijom ir muziejais Rytuose. Man teko būti šių seminarų organizaciniame komitete beveik nuo pat pradžių ir padėjau suorganizuoti bei mecenavau du seminarus Kaune ir Vilniuje 1995 m. ir 2005 m. Kaune seminaras vyko Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejuje, kuris turi išpūdingas farmacijos istorijos kolekcijas ir ekspozicijas. Susipažinau ir susidraugavau su šio muziejaus optimistiškais ir linksmomis darbuotojais – kai kurie iš jų buvo farmacininkai ir istorikai. Dėl to nuo 1998–2004 m. kasmet vieną ar porą muziejaus darbuotojų kviesdavau, apmokėdamas jų išlaidas, į metinius Amerikos farmacininkų (American Pharmacists Association) ir kartu farmacijos

istorikų (American Institute of the History of Pharmacy) kongresus, kurie vykdavo didžiuosiuose JAV miestuose. Tuo pačiu aplankydavom daug JAV medicinos ir farmacijos istorijos muziejų ir kolekcijų, supažindindavau su jų vadovais ir kuratoriais.

Kaip mokslo istoriką, mane domino Lietuvos ir Baltijos šalių mokslo istorija. Dalyvavau trijose Baltijos šalių mokslo ir filosofijos istorikų draugijos konferencijose, kurios vyko Lietuvoje 1991, 1999 ir 2006 metais. Šiuo metų esu šios Baltijos šalių bendrijos prezidentas ir Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos pirmininkas.

Į Lietuvą mane traukė ne tik mokslo ir darbo reikalai, bet ir žmona Skirma, kuri į Lietuvą sugrižo 1999 m. ir pradėjo dirbti prezidento Valdaus Adamkaus[26] patarėja socialiniais klausimais. Per šias keliones ir viešnages galėjau iš arti stebėti ir pajusti naujos Lietuvos gyvenimą ir vystymąsi - nuo šaltų dušų blokados metu, laukinio kapitalizmo, *vagnorkų* su gražiais gyvuliukais, lito įvedimo, įstojimo į NATO ir EU ir t.t.

Kaip subrendo mintis grįžti ar atvykti į Lietuvą? Kokie svarbiausi faktoriai lėmė šį sprendimą, o kas kėlė abejones? Gal kėlėte sau kažkokį tikslą, misiją?

Mintis brendo nuo pat Nepriklausomybės atkūrimo. Visą gyvenimą mus auklėjo būti lietuviais, mylėti Lietuvą, dirbti dėl jos laisvės. Tad kai jinai iškovojo nepriklausomybę, su dideliu išeivių politiniu palaikymu ir finansine bei kita parama, su Skirma pagalvojom, kodėl negrįžti ir prisidėti prie jos atgimimo ir klestėjimo, jeigu tam atsirastų palankios sąlygos?

Palankios sąlygos atsirado tik vėliau, kai vaikai baigė universitetus, sukūrė savo šeimas. Mes norėjom grįžti su tikslu kaip nors Lietuvai padėti, o ne kaip pensininkai ten gyventi. Skirma turėjo daug administracinės patirties JAV socialinės apsaugos srityje, o aš - muziejininkystėje. Tad norėjome kaip nors panaudoti savo žinias. Šiokių tokių abejonių kilo dėl to, kad tektų šeimas palikti. Sūnus gyveno netoli mūsų Virdžinijos valstijoje, o dukra su vyru Kalifornijoje. Sesuo su šeima irgi netoli gyveno Merilendo valstijoje, o mano tėvai - Konektikute. Taigi kartu negyvenom, bet buvo smagu, ypač per šventes, su visa gimine bendrauti, bet jie nuo mūsų nepriklausė.

Kaip vertiname, ar tai atvykimas ar sugrižimas?

Kadangi gimiau Vokietijoje, augau Amerikoje ir tik pirmą sykį į Lietuvą atvažiavau 1972 m. jau būdamas 24 metų, tai tiksliau būtų pasakyti, kad atvykau. Bet platesne prasme, kaip žydų *Aliyah*, tai grįžau į istorinę Tėvynę. Skirma iš tikrųjų grįžo, nes gimė Lietuvoje.

Kaip susiklostė situacija, kad pirma grįžo Jūsų žmona, o Jūs - vėliau? Ir įdomu, kaip šį sprendimą sutiko Jūsų artimieji, bičiuliai?

Prezidentūra pakvietė Skirmą dirbti prezidento Valdaus Adamkaus komandoje 1999 m., nes Lietuva buvo įsipareigojusi paruošti skurdo mažinimo planą, o Skirma turėjo labai daug patirties toje srityje. Ji darbą Amerikoje metė dar gerokai prieš sulaukdama pensinio amžiaus, taigi dėl to ir mažesnę pensiją šiandien gauna. Nusprendėm, kad vienas mūsų turi sulaukti pensijinio amžiaus. Aš turėjau laukti iki 2008 m., kol galėjau išeiti iš darbo su pilna valdiška pensija. Aštuonerius metus Skirma dažnokai skraidė tarp Lietuvos ir Amerikos, kad mes galėtume dažniau būti kartu. Aš nuvykdavau į Lietuvą darbo reikalais ir atostogom.

O artimieji ir bičiuliai į mūsų grįžimą reagavo teigiamai, nes žinojo, kad dirbsime Lietuvos naudai pagal savo specialybes.

Tai Jūsų persikėlimas įvyko 2008 m.? Įdomu, ar atvykote manydamas kad tai bus tik laikinas atvykimas, ar jau buvote nusprendęs, kad grįžtate visam laikui?

Atvykau į Lietuvą nuolatiniam gyvenimui kai tik galėjau - 2008 m. rugsėjo 13 d.

Kaip sekėsi įsikurti Lietuvoje? Kokie buvo didžiausi iššūkiai (buityje, bendraujant su žmonėmis, bendradarbiais)?

Įsikurti sekėsi puikiai. Buityje įsikurti buvo lengviausia, nes Skirma jau buvo atlikusi visą sunkų darbą: nupirko gražų didelį butą ir organizavo jo įrengimą. Kai atvykau, ji Lietuvoje jau gyveno aštuonerius metus ir sugebėjo tvarkyti visus buitinius reikalus, pvz., sumokėti už komunalines paslaugas ir t.t. Man teko prisitaikyti prie „naujovių“: nusipirkti ir išmokti naudotis mobiliuoju telefonu (JAV neturėjau, o Lietuvoje be jo sunku gyventi), išmokti naudoti buto signalizacijos sistemą ir elektroninę bankininkystę.

Daugiau laiko praleidau įsidarbinant. Norėjau kaip nors padėti Lietuvos

muziejams ir gyventi Vilniuje. Pradėjau su savo kontaktais Vilniaus universiteto medicinos fakultete ir per juos 2009 m. įsidarbinau pilnu etatu Vilniaus universiteto bibliotekoje kaip vyresnysis muziejininkas. Jau nuo 1979 m. universitetas turėjo rektoriaus Jono Kubiliaus įkurtą mokslo muziejų, kuris dėl įvairių priežasčių pereito amžiaus devintame dešimtmetyje buvo prijungtas prie bibliotekos. Mano vizija buvo įkurti atskirą universiteto muziejų. Su dideliu rektoriaus Benedikto Juodkos[27], universiteto Senato ir bibliotekos direktorės palaikymu ir pritarimu, tai padariau 2010 m. balandžio 1 d. Tapau muziejaus direktoriumi ir tame poste išbuvau dešimt sėkmingų metų iki 2020 m. liepos 31 d.

Aš taipogi 2009 m. įsidarbinau puse etato Nacionaliniame muziejuje Lietuvos didžiosios kunigaikštystės Valdovų rūmuose kaip vyresnysis muziejininkas-istorikas. Dar gyvendamas JAV tapau šiuo muziejaus konsultantu per JAV Lietuvių bendruomenės pirmininkės Reginos Narušienės[28] įkurto Valdovų rūmų parodos komitetą. Verčiau ir redagavau muziejaus leidinius ir parodų tekstus (kartu su Skirma) anglų kalba. Darbą baigiau 2013 metais.

Bendravimas su bendradarbiais buvo ir yra profesionalus, kolegiškas ir draugiškas. Mane gražiai priėmė ir leido veikti. Kadangi dažnai važinėdavau į Lietuvą, turėjau nemažą ratą kolegų ir draugų Vilniuje ir Kaune. Nors giminių mažai turiu Lietuvoje, bet su jais ir Skirmos platesne gimine bendraujame. Prie draugų rato prisidėjo Skirmos kolegos iš Prezidentūros ir *santariečiai*[29]. Bendravimas su žmonėmis, kaip Lietuvoje mėgsta sakyti, yra „normalus“.

Ar pastebėjote, kad žmonės į Jus žvelgė kaip į „amerikietį“. Jei taip, kas liudijo tokį požiūrį?

Kreipimasi kaip į „amerikietį“ teko girdėti, bet ne dažnai. Ganėtinais švariais ir be didelio akcento kalbu lietuviškai, tai kas nežino, dažniausiai ir nepastebi. Dažniau klausia, ką „amerikietis“ apie tai galvoja arba kaip Amerikoje apie tai galvoja ar tai daro. Bet ne piktybiškai.

Kaip Jūsų kolegos Lietuvoje vertino Jūsų amerikietišką patirtį, žinias, kontaktus - kaip privalumą, ar kaip tik buvo galvojame, kad nepakankamai suprantate, pažįstate Lietuvos realybę? Ar noriai buvo įsiklausoma į Jūsų žodžius?

Mano kolegos labai teigiamai vertino mano patirtį, žinias ir kontaktus, ypač mano anglų kalbos žinojimą. Beveik visos tarptautinės mokslinės konferencijos Europoje

vyksta anglų kalba. Tai didelis barjeras vyresniems Lietuvos mokslininkams, kurių antra kalba dažniausiai yra rusų; ir ne tik moksliniam bendravimui bet ir mokslinių straipsnių rašymui/publikavimui. Aš aktyviai įsijungiau į ICOM[30], UMAC[31] bei Europos universitetinių muziejų (Universeum – European Academic Heritage Network) veiklą – skaičiau daug pranešimų apie mokslo ir medicinos istoriją Vilniaus universitete. Kviečiau kolegas dalyvauti, redagavau jų pranešimų santraukas ir skaidres. Organizavau tarptautines konferencijas Lietuvoje. Su žmona dar vis verčiam ir redaguojam mokslinius straipsnius.

Lietuvos realybę gerai pažinojau nuo savo dažnų kelionių ir iš žmonos, nors truko laiko priprasti ir suprasti akademinę politiką ir administracines sistemas (pvz., viešuosius pirkimus). Daugiau nei 30 metų dirbau didžiausiame muzieju komplekse pasaulyje – Smithsonian Institution. Tokios patirties niekas Lietuvoje neturi, tai dažniausiai įsiklausė į mano nuomonę.

Kokios Jūsų patirtys su Lietuvos pilietybės atkūrimu? Gal teko atstatyti teisę į nuosavybę Lietuvoje?

Lengvai atstačiau pilietybę 1993 m. pagal savo tėvus, kurie buvo Lietuvos piliečiai kai išvyko iš Lietuvos 1944 metais.

Teisės į nuosavybę Lietuvoje neteko atstatyti. Tėvai turėjo dokumentus, bet nematė prasmės tai daryti.

Kaip manote, kurias patirtis, žinias, kontaktus Jums pavyksta išnaudoti gyvenant Lietuvoje, tuo pačiu prisidedant prie Lietuvos mokslo raidos, visuomenės, valstybės gerovės kūrimo?

Prie to, ką jau pasakiau, dar galėčiau pridėti, kad pagrindinis pasaulio mokslo istorikų telkinys yra JAV. Ten aktyviai dalyvavau šiose mokslinėse organizacijose: American Association for the History of Medicine; American Institute for the History of Pharmacy (buvau vice-prezidentas); History of Science Society; Medical Museum Association (vienas iš pradininkų ir prezidentų); Society for the History of Technology; ir Washington Society for the History of Medicine (buvau prezidentas). Patirtis ir kontaktai šiose organizacijose dabar padeda pirmininkauti Baltijos ir Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų draugijom (Baltic Association of the History and Philosophy of Science ir Lithuanian Association of the History and Philosophy of Science).

Prie valstybės gerovės, manau, kad prisidedu savo veikla: ICOM Lietuva[32] (valdybos narys 2016–2019); UNESCO Lietuva – „Pasaulio atminties“ programos komitete; Lietuvos muziejų asociacijoje (Muziejų vertinimo komiteto pirmininko pavaduotojas); ir esu Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos Pirmosios nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos pirmininkas.

Verčiu į anglų kalbą ir redaguoju mokslines knygas, monografijas ir straipsnius, nes noriu kuo geriau pristatyti Lietuvos mokslą pasauliui. Redaguoju *Vilniaus medicinos istorijos almanachą* ir esu keliose užsienio mokslinių žurnalų redkolegijose.

Ir kitas susijęs klausimas, kaip manote, ar Lietuva pakankamai „išnaudoja“ Jus, Jūsų patirtį, žinias ir kontaktus?

Manau, kad mano veikla ir užimamos pareigybės Lietuvos organizacijose teigiamai atsako į šį klausimą.

Ar jau jaučiatės, kad esate neatsiejama Lietuvos visuomenės dalis. Jei taip, kiek laiko užtruko, kol ėmėte taip jaustis? Kaip sekėsi megzti socialinius ryšius Lietuvoje?

Trumpas ir paprastas atsakymas yra „taip“. Viskas vyko palaipsniui, pradedant darbo kelionėmis ir viešnagėmis 1991–2008 m., o pilnas įsiliejimas į gyvenimą vyksta nuo 2008 m. iki dabar. Beveik visi socialiniai ryšiai yra per darbą ir veiklą, kuri yra ganėtinai plati. Dar prisideda Skirmos draugai, giminės ir kai kurie kiti grįžusieji iš emigracijos.

Ar bendraujate su kitais grįžusiais iš emigracijos?

Taip. Vilniuje gyvena net du mūsų vestuvių pabroliai, geras draugas iš Harvardo universiteto ir draugai iš Vašingtono apylinkių ir Kalifornijos.

Išeivijoje aktyviai dalyvavote skautų, *Santaros-Šviesos* sambūrio veikloje. Kaip klostėsi Jūsų santykiai su šiomis organizacijomis Lietuvoje?

Į skautus įsijungiau dar būdamas moksleiviu. Buvau ir vilkiukas[33], ir vytis[34]. Universitete, per Vytautą Kavolį[35] ir Kęstutį Paulių Žygą[36], įsijungiau į *Santaros-Šviesos* ir Lietuvių jaunimo sąjungos[37] veiklas. Vėliau aktyviai dalyvavau JAV Lietuvių bendruomenės ir Pasaulio lietuvių bendruomenės (PLB) ir

kitų lietuviškų organizacijų (pavyzdžiui, BALF) veiklose. Lietuvoje vėl prisijungiau prie *Santaros-Šviesos* ir dalyvauju PLB bei Užsienio reikalų ministerijos *Globalios Lietuvos*[\[38\]](#) programoje išsaugoti (ir kartais grąžinti į Lietuvą) lietuviškus archyvus ir eksponatus.

Kokie Jūsų ateities planai? Ką dar norėtumėte padaryti?

Noriu padaryti dar daug, bet ar laiko liks? Baigiau darbą Vilniaus universitete 2020 m. liepos 31 d., tai dabar turi daugiau laiko savo moksliniam darbui. Norėčiau grįžti prie savo disertacijos ir ją praplėsti į knygą apie gydytoją Frankų gyvenimą ir veiklą. Domiuosi Vilniaus miesto istorija. Toliau dalyvausiu mokslinių organizacijų veiklose ir versiu į anglų kalbą.

Norėčiau Jums užduoti keletą bendresnio pobūdžio klausimų. Vienas jų būtų - kaip manote, kas lėmė, kad taip nedaug vadinamųjų dipukų ir jų vaikų sugrįžo į Lietuvą?

Čia ganėtinai sudėtingas klausimas ir vertas sociologinės studijos. Galiu tik pateikti keletą savo išvalgų. Lietuvoje nebuvo tinkamos liustracijos. Po *Sąjūdžio* pakilimo, į valdžią grįžo komunistai/ nomenklatūrininkai. Buvęs Komunistų partijos vadas Algirdas Brazauskas[\[39\]](#) tapo pirmuoju nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos prezidentu. Rinkimus jis laimėjo prieš diplomata ir išeivijos aktyvistą Stasį Lozoraitį (jaunesnijį). Nomenklatūrininkų ir dipukų atgimusios Lietuvos vizijos labai skyrėsi. Dar vis kartais girdžiu iš kai kurių dipukų, kad „ne už tokią Nepriklausomą Lietuvą kovojome.“ Nomenklatūrininkams nebuvo labai įdomu ar svarbu dipukų nuomonė apie Lietuvos vidaus politiką. Versle buvo daugiau galimybių ir kai kuriems (kaip Juozui Kazickui[\[40\]](#)) labai gerai sekėsi, bet kiti susidūrė su trikdžiais, su nenoru turėti konkurentų. Taipogi, iš pradžių buvo didžiulė korupcija, laukinio kapitalizmo metai.

Didžiausia, mano galva, dipukų sėkmės istorija yra Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) atkūrimas. Jis atkurtas bendromis Lietuvos ir išeivijos mokslininkų pastangomis, tapdamas pirmąja autonomiška aukštąja mokykla Lietuvoje. Nemažai išeivijos dėstytojų grįžo bent trumpam dėstyti ir katedrom vadovauti. Žymus išeivijos mokslininkas prof. Algirdas Avižienis[\[41\]](#) buvo išrinktas pirmuoju atkurtojo VDU rektoriumi. Keletas lietuvių įsidarbino Vilniaus ir kituose Lietuvos universitetuose. Prezidento Valdo Adamkaus prezidentavimo metu Prezidentūroje

dirbo penki išeivijos lietuviai. Nemažai išeivių dirbo ir kai kurie dar dirba Lietuvos diplomatinėje tarnyboje, prisidėjo prie Lietuvos kariuomenės atkūrimo ir Valdovų rūmų atstatymo. Grįžo kai kurie dailininkai, čia įkūrė savo galerijas.

Dėl negrįžimo buvo daug ir žmogiškų faktorių: lengviausia buvo atvykti pensininkams, bet daugelis nenorėjo palikti šeimų (vaikų ir anūkų); kiti rūpinosi dėl sveikatos ir nepasitikėjo Lietuvos sveikatos sistema; kiti nežinojo ką čia galėtų veikti. Nemažai nutarė žiemos metu gyventi JAV, o į Lietuvą grįžti vasarą – pasidžiaugti nuostabia gamta ir klimatu.

Ką patartumėte žmogui (nesvarbu, ar tai būtų iš DP bangos, ar šiuolaikiniam migrantui), kuris galvoja apie grįžimą, persikėlimą gyventi į Lietuvą?

Pirma patarčiau pagalvoti kokių tikslų grįžta – ką nori/ žada Lietuvoje veikti. Kai fiziko ir rašytojo Kazio Almeno[42] paklausdavo, kodėl jis grįžo į Lietuvą, išgirdavo atsakymą: „Esu lietuvis ir lietuviams Lietuvoje yra geriausia“. Tai iš tikrųjų yra didelė tiesa. Lietuvoje, ne kaip išeivijoje, nereikia stengtis būti lietuviu. Visur esi apsuptas lietuvių, girdi ir matai lietuvių kalbą. Kultūrinis gyvenimas čia yra aukščiausio lygio ir lengvai visiems prieinamas. Gyvenimo tempas lėtesnis negu JAV – žmonės randa laiko pasėdėti kavinėse ir pasikalbėti su draugais, pasivaikščioti per senamiesčius ir gamtoje, pasigerėti senomis pilimis ir dvarais. Čia tiek daug Lietuvos istorijos. Gamta nuostabi – Lietuva viena žaliausių ir vandeningiausių šalių pasaulyje. Sveikatos sistema dabar palyginant su JAV yra aukštesnio lygio, jeigu vertinam kainas ir prieinamumą (ypač tiems kurie gali pasinaudoti privačiomis klinikomis).

Jauniems žmonėms čia yra daug galimybių – studijuoti (gamtos mokslai ir medicina aukšto pasaulinio lygio), kurti verslą, būti inovatyviems (jau yra lietuviškų „vienaragių[43]“). Yra organizacijų, kurios telkia lietuvius iš viso pasaulio sugrįžti arba kitaip padėti Lietuvai: pvz., *Kurk Lietuvai*[44] ir *Global Lithuanian Leaders*[45].

Svarbiausia – turėti tikslą!

^[1] Balys Kondratas (1919-2008) – chemikas, JAV Lietuvių bendruomenės veikėjas, sportininkas.

[2] BALF (Bendrasis Amerikos lietuvių fondas, angl. United Lithuanian Relief Fund of America) - 1944 m. Čikagoje JAV lietuvių visuomeninių organizacijų iniciatyva buvo įkurta JAV lietuvių šalpos organizacija, veikusi iki 2008 m.

[3] Lietuvos farmacijos pramonės akcinė bendrovė, veikusi Kaune 1923 - 1940 m. Pavadinata pagal savininkų A. Gervilio, A. Malėlos ir V. Podliaskio pavardžių pirmuosius skiemenis.

[4] *Armija Krajova* - slapta karinė organizacija, per II pasaulinį karą veikusi visoje Lenkijos valstybės ikikarinėmis sienomis teritorijoje.

[5] Jaltos konferencija - Didžiosios Britanijos, Jungtinių Amerikos Valstijų ir SSRS valstybių vadovų konferencija. Vyko 1945 02 04-11 Jaltoje (Krymas). Konferencijoje buvo suderinti sąjungininkų veiksmai ir planai baigiamajame II pasaulinio karo etape, svarbiausi taikos principai, susitarta dėl įtakos sferų Vidurio Rytų Europoje.

[6] Turima omenyje vienuolė.

[7] Vincent Zigas (Vin) (1920-1983) - gydytojas, medicinos tarnautojas, dirbęs Papua Naujojoje Gvinėjoje.

[8] Eduardas Mieželaitis (1919-1997) - Lietuvos poetas, publicistas, vertėjas.

[9] Susivienijimas lietuvių Amerikoje - JAV lietuvių visuomeninė kultūros organizacija, priklausanti Amerikos lietuvių tarybai.

[10] Antanas Masionis (1909-1995) - pedagogas, visuomenės veikėjas.

[11] Vaclovas Čižūnas (1900-1980) - pedagogas, visuomenės veikėjas.

[12] Santaros - Šviesos federacija - liberalios krypties lietuvių išeivių organizacija. Federacija susikūrė 1957 m. JAV, susijungus 1947 m. Tiubingene įkurtam akademinio jaunimo, studijavusio Tiubingeno universitete, sambūriui Šviesa ir 1954 m. JAV įkurtai liberalaus jaunimo organizacijai Santara.

[13] Johann Peter Frank (1745-1821) - vokiečių medikas, Vilniaus universiteto

profesorius.

[\[14\]](#) Joseph Frank (1771-1842) – vokiečių kilmės Vilniaus universiteto profesorius, kurio namuose 1805 m. buvo įkurta Vilniaus medicinos draugija.

[\[15\]](#) Jonas Kubilius (1921-2011) – matematikas, Vilniaus universiteto rektorius (1958-1991 m.)

[\[16\]](#) Skirma Kondratas (g. 1944) – politinė veikėja, prezidento Valdo Adamkaus patarėja socialiniams klausimams, socialinės apsaugos ir darbo viceministrė.

[\[17\]](#) Romas Kalanta (1953-1972) – pasipriešinimo sovietiniam okupaciniam režimui dalyvis.

[\[18\]](#) Vytautas Bogušis (1929-2007) – ilgametis Vilniaus universiteto bibliotekos darbuotojas, kultūros istorikas.

[\[19\]](#) Jurgis Tornau (1919-2005) – vokiečių kilmės teisininkas, literatūros tyrinėtojas, prozininkas, Vilniaus universiteto bibliotekos ilgametis direktorius, nusipelnęs kultūros darbuotojas.

[\[20\]](#) Gintautas Česnys (1940-2009) – gydytojas anatomas ir antropologas, habilituotas biomedicinos mokslų daktaras.

[\[21\]](#) Stasys Biziulevičius (1919-2004) – gydytojas parazitologas, medicinos istorikas, habilituotas biomedicinos mokslų daktaras.

[\[22\]](#) Veronika Pavilionienė (g. 1946) – lietuvių liaudies folkloro dainininkė, Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatė, etnologė.

[\[23\]](#) *Marija Ladigaitė – Vildžiūnienė (g. 1931) ir Vladas Vildžiūnas (1932-2013) – lietuvių menininkai.*

[\[24\]](#) Jonas Jurašas (g. 1936) – Lietuvos teatro režisierius, JAV, Kanados aukštųjų mokyklų kvietinis profesorius.

[\[25\]](#) Aldona Liobytė (1915–1985) – rašytoja, vertėja, aktorė, dramaturgė.

[26] Valdas Adamkus (g. 1926) – politikas, Lietuvos Respublikos Prezidentas, aplinkosaugininkas, JAV lietuvių visuomenės veikėjas.

[27] Benediktas Juodka (g. 1943) – biochemikas, politinis bei visuomenės veikėjas, Vilniaus universiteto rektorius (2002-2012 m.).

[28] Regina Narušienė (g. 1936) – Pasaulio lietuvių bendruomenės pirmininkė, JAV lietuvių veikėja, advokatė.

[29] *Santaros-Šviesos* sambūrio nariai.

[30] ICOM (International Council of Museums) – *tarptautinė muziejų taryba (ICOM) įkurta 1946 m.*

[31] UMAC (Committee for University Museums and Collections) – tarptautinis universitetų muziejų ir kolekcijų komitetas.

[32] Tarptautinės muziejų tarybos (ICOM) Lietuvos nacionalinis komitetas – savarankiška, ne pelno siekianti organizacija, vienijanti muziejus (institucijas) ir muziejų specialistus, atstovaujanti ICOM interesams Lietuvoje, siekianti tinkamai įgyvendinti Tarptautinės muziejų tarybos tikslus bei programas Lietuvoje.

[33] Vilkiukai – skautų bendruomenės pirmoji ir jauniausioji šaka pagal amžiaus grupę.

[34] Korp! Vytis – lietuvių vyrų, universiteto studentų skautų organizacija, įsteigta 1924 m. Vytauto Didžiojo universitete.

[35] Vytautas Kavolis (1930-1996) – lietuvių sociologas, kultūrologas, literatūrologas.

[36] Kęstutis Paulius Žygas (g. 1942) – lietuvių išeivijos mokslininkas ir kultūrininkas, Arizonos universiteto (JAV) architektūros istorijos profesorius, garbės konsulas JAV.

[37] Pasaulio lietuvių jaunimo sąjunga – už Lietuvos ribų gyvenanti lietuvių ir lietuvių kilmės jaunimą vienijanti organizacija.

[\[38\]](#) *Globali Lietuva* - 2012 m. pradėta įgyvendinti programa, kurios tikslas įgyvendinti pilietinio, tautinio, lituanistinio ugdymo ir atminties įprasminimo projektus, valstybinės reikšmės renginius.

[\[39\]](#) Algirdas Brazauskas (1932-2010) - paskutinis sovietų okupuotos Lietuvos Komunistų partijos Centro komiteto sekretorius, pirmasis po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvos prezidentas (1993-1993 m.).

[\[40\]](#) Juozas Kazickas (1918-2014) - lietuvių verslininkas, filantropas, ekonomikos mokslų daktaras. 1991 m. įkūrė pirmąją Baltijos šalyse privataus kapitalo telekomunikacijų bendrovę Litcom, taip pat pritraukė nemažai stambių investuotojų iš JAV.

[\[41\]](#) Algirdas Antanas Avižienis (g. 1932) - profesorius, informatikos mokslų daktaras, VDU rektorius (1990-1993 m.).

[\[42\]](#) Kazys Almenas (1935-2017) - rašytojas, fizikas, aktyvus Santaros - Šviesos federacijos narys, Vytauto Didžiojo universiteto atkuriamojo Senato narys.

[\[43\]](#) Vienaragis - privati startuolių įmonė, kurios vertė viršija 1 mlrd. JAV dolerių.

[\[44\]](#) *Kurk Lietuvai* - profesinio tobulinimo ir gerosios užsienio praktikos pritaikymo programa Lietuvos viešajame sektoriuje.

[\[45\]](#) *Global Lithuanian Leaders* (GLL) - tarptautinis socialinis tinklas, vienijantis įvairių sričių profesionalus ir karjeros aukštumas užsienyje bei Lietuvoje pasiekusius lietuvius.

Šaltinis: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

<https://blog.lnb.lt/lituanistika>